

UVODNIK

Po popisu Judov na območju Dravske banovine v letu 1937 je v Ljubljani živel 138 Judov. Popis v primeru Ljubljane pa ni zelo natančen, saj je npr. upošteval tudi študente medicine iz Poljske, ki se po končnem študiju v Ljubljani niso odjavili, po drugi strani pa ni upošteval nekaterih znanih ljubljanskih judovskih družin (npr. Ebenspanger in Pollak).

Ljubljana

Aprilska vojna in začetek italijanske okupacije leta 1941 ni samo spremenil položaj ljubljanskih Judov, pač pa je zaradi številnih beguncev tudi zelo povečal število Judov v Ljubljani. Judovski begunci, ki so krajši ali daljši čas živeli v Ljubljani so najprej prišli iz sosednjega Štajerske, ki je bila pod nemško okupacijo (npr. družina dr.

Huga Baumgartna iz Trbovelj in prva mariborska zdravnica dr. Klara Kukovec).

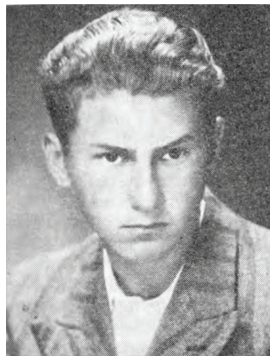
Zelo številni so bili judovski begunci iz območja NDH, ki pa so bili vsi v več transportih poslani v konfinacijo in/ali internacijo v Italijo (npr. družini Olga in Željko Adler, Jelka in Regina Fischer ter Miroslav in Klara Frankl). Veliko je bilo tudi judovskih beguncev iz Srednje Evrope, torej iz območja Nemčije, Avstrije in Češke. Najbolj znana skupina teh beguncev so bili otroci in najstniki, ki so v letih 1941-1942 živeli v dvorcu Lesno Brdo pri Horjulu, kasneje pa Villa Emma v Nonantoli pri Modeni. Pomembno vlogo pri pomoči za judovske begunce v Ljubljani sta imela domačina Oto Lorant, predvsem pa neuradni vodja skupnosti Evgen Bolaffio.

Otroci Villa Emma

Nadaljnja usoda judovskih beguncev je bila različna, v splošnem pa velja, da so imeli tisti, ki so bili po bivanju v Ljubljani v Italiji, veliko možnost preživetja.

Za Jude, ki so bili doma v Ljubljani, se je preganjanje začelo že pod italijansko okupacijo. V primerjavi z nemško okupacijo so bili ukrepi blažji in so v najslabšem primeru pomenili konfinacijo v Severni Italiji. V letu 1942 so tudi že prve smrtne žrtve med člani ljubljanske judovske skupnosti: Dušan Oblat, ki so ga ubili partizani in Renato Bolaffio, ki je padel kot partizan.

Renato Bolaffio

Vsaj še v letu 1943 je nekaterim Judom (npr. zakoncema Banjai) iz Ljubljane uspelo pobegniti s ponarejenim državljanstvom Salvadorja.

Po kapitulaciji Italije se začne nemška okupacija, ki je bila v odnosu do Judov bistveno bolj stroga. Tako so del Judov,

ki so bili še v tem času v Ljubljani, aretirali oktobra 1943 in jih poslali v nemška koncentracijska taborišča (npr. Viljem in Lili Steinberg, del družine Moskovič). Aretirali so tudi Jude, ki so bili v mešanih zakonih in njihove nejudovske partnerje (npr. Lidija in Ludvik Filipec). Prav tako so se zaostriale razmere za tiste ljubljanske Jude, ki so bili v Severni Italiji v konfinaciji. Nekateri so preživelili (npr. družina Lorant), drugi pa so bili odpeljani v Auschwitz kot del transportov italijanskih Judov (npr. del družine Moskovič in družina Kapper).

Zadnje aretacije ljubljanskih Judov in tudi njihovih nejudovskih partnerjev so bile septembra 1944 (npr. Regina in Ladislav Zajc, Jakob in Erna Pogačnik ter družine Baumgarten, Heilig, Hoffmann-Klemenčič in Pollak).

Prav takrat je Savica Rožanc, od leta 2016 nova slovenska pravičnica, rešila "Mažija", dečka Tomaža Zajca, ki bi ga v nasprotnem primeru odpeljali s staršema v taborišče.

**IMENA ŽRTEV HOLOKAVSTA, KI SMO JIM V LJUBLJANI
LETA 2018 IN 2019 POSTAVILI SPOTIKAVCE:**

1. Miroslav Frankl	23. Frida Baumgarten
2. Klara Frankl	24. Dr. Marjana Baumgarten Briški
3. Inž. Emil Hoffmann	25. Oton Baumgarten
4. Elza Hoffmann	26. Viljem Steinberg
5. Bruno Klemenčič	27. Lili Steinberg
6. Marija Klemenčič Hoffmann	28. Lidija Steinberg Filipec
7. Jelka Fischer	29. Regina Steinberg Zajc
8. Regina Fischer	30. Ludvik Filipec
9. Alfred Heilig	31. Ladislav Zajc
10. Marija Heilig	32. Gustav Kapper
11. Liselotte Heilig	33. Truda Kapper Lorant
12. Pavel Pollak	34. Peter Kapper
13. Marija Pollak	35. Eva Kapper
14. Nives Pollak Cvetko	36. Ivana Leitner
15. Riko Pollak	37. Feliks Moskovič
16. Tanja Pollak Benulič	38. Klara Moskovič
17. Josipina Bolaffio	39. Vera Moskovič
18. Amadeo Bolaffio	40. Julij Moskovič
19. Samuel Mangel	41. Olga Adler
20. Sabina Mangel	42. Oskar Željko Adler
21. Emanuel Maks Mangel	43. Erna Goldstein Pogačnik
22. Dr. Hugo Baumgarten	44. Jakob Pogačnik

**Družina Moskovič / Leitner
Levstikova 31**

FELIKS MOSKOVIČ

ROJ. 1878
1942 PREGNAN V PAPOZZE
ARETIRAN 30. XI. 1943
ODPELJAN V ROVIGO, NATO
V FOSSOLI
UMORJEN 30. VI. 1944
V AUSCHWITZU

KLARA MOSKOVIČ

ROJ. LEITNER, 1896
ARETIRANA 29. X. 1943
UMORJENA 1944/45
V RAVENSBRÜCKU

VERA MOSKOVIČ

ROJ. 1919
1942 PREGNANA V PAPOZZE
ARETIRANA 30. XI. 1943
ODPELJANA V ROVIGO,
NATO V FOSSOLI
UMORJENA 30. X. 1944
V AUSCHWITZU

JULIJ MOSKOVIČ

ROJ. 1924
1942 PREGNAN V PAPOZZE
ARETIRAN 30. XI. 1943
ODPELJAN V ROVIGO,
NATO V FOSSOLI,

AUSCHWITZ,
FLOSSENBÜRG I
N GUNDELSDORF
UMORJEN 27. XI. 1944
V FLOSSENBÜRGU

IVANA LEITNER

ROJ. LÖBL, 1870
ARETIRANA 29. X. 1943
UMORJENA 9. V. 1944
V RAVENSBRÜCKU

Družina Moskovič: oče trgovec z usnjem Feliks Moskovič (*3. XI. 1878, Varaždin-☆30. VI. 1944, Auschwitz), mati Klara Moskovič, roj. Leitner (*6. VII. 1896, Varaždin-☆ pred 27. IV. 1945, Ravensbrück) ter otroka Vera Moskovič (*7. XII. 1919, Ljubljana-☆30. X. 1944, Auschwitz) in Julij Moskovič (*4. XII. 1924, Ljubljana-☆27. XI. 1944, Flossenbürg). Z njimi je gotovo že pred letom 1941 živela tudi Klarina mama Ivana Leitner, roj. Löbl (*20. II. 1870, Varaždin-☆9. V. 1944, Ravensbrück). Ime Moskovič je znano zaradi njihove vile na Levstikovi 15, ki je danes sedež stranka SD, pa tudi sicer je bilo podjetje Brata Moskovič na Jurčičevem trgu 2 precej znano.

Vila Moskovič

O njihovem življenju pred holokavstom je možno poiskati nekaj podatkov. Tako npr. vemo, da je najmlajši Julij obiskoval I. realno gimnazijo v Ljubljani (danes Elektrotehniško - računalniška strokovna šola in gimnazija Ljubljana) na Vegovi ulici. Vsaj v letu 1941 je nastopal v okviru Glasbene matice v Ljubljani kot čelist, zadnji znani nastop je imel 11. VI. 1941 zvečer v Mali dvorani Slovenske filharmonije. Ob klavirski spremljavi prof. Čende Šedlbauerja (*1902-†1976) je igral skladbo Melodija nemškega skladatelja Augusta Nölcka (*1862-†1928). Vera, študentka pedagogike na Filozofski fakulteti Ljubljana, je bila sodelavka OF. Tudi njen 16-letni brat Julij se je s pisanjem gesel po zidovih pridružil upor, a pri tem so ga ujeli karabinjerji. Zato so bili Julija, Vero in Feliksa izgnali iz Ljubljane pred 13. X. 1941, ko so bili internirani v kraju Papozze (provinca Rovigo) v Benečiji. Tam so bili še vsaj

6. X. 1942. Verjetno bo za vedno ostalo neodgovorjeno vprašanje, ali je Julij tudi v internaciji igral čelo. Kaj natančno se je zgodilo z družino Moskovič ob kapitulaciji Italije ne vemo, a kaže, da zelo daleč kraja internacije niso prišli, saj so bili 30. XI. 1943 aretirani v Rovigu. Kaže, da sta Klara in Ivana do kapitulacije Italije živeli nemoteno v Ljubljani. A to se je s prihodom nemške okupacijske oblasti spremenilo. Verjetno februarja 1944 sta bili s transportom iz Ljubljane, v njem so bile še nekatere druge ljubljanske Judinje, poslani v taborišče Ravensbrück. 74-letna Ivana je umrla kmalu po prihodu taborišče, 48-letna Klara pa verjetno kasneje, vsekakor pa pred osvoboditvijo taborišča. Medtem so bili Julij, Vera in Feliks premeščeni po neznano dolgem času v zaporu v Rovigu v znano prehodno taborišče Fossoli (provinca Modena). V njem je bil pred transportom v Auschwitz tudi najbolj znani italijanski pričevalec holokavsta Primo Levi (*1919-✱1987). S transportom, ki je 26. VI. 1944 zapustil Fossoli, so prišli 30. VI. 1944 v Auschwitz. V transportu je bilo 1000 ljudi. S selekcijo je bilo izbranih 180 moških, ki so dobili taboriščne številke od A-15677 do A-15856, in 51 žensk, ki so dobile taboriščne številke od A-8457 do A-8507. Vsi ostali so bili takoj po selekciji usmrčeni v plinski celici. Med njimi je bil 65-letni Feliks Moskovič. 24-letna Vera je dobila taboriščno številko A-8482 in je bila po 29. IX. 1944 v baraki 22b sektorja

Blb ženskega dela taborišča Birkenau.

Vera Moskovič

Niso mi znane okoliščine njene smrti 30. X. 1944. 19-letni Julij, katerega taboriščna številka v Auschwitzu je neznana, je bil 22. X. 1944 premeščen v taborišče Flossenbürg pri Nürnbergu. Tam je dobil taboriščno številko 31350 in bil premeščen v podružnično taborišče Gundelsdorf. Gotovo zaradi bolezni je bil 24. XI. 1944 premeščen v matično taborišče Flossenbürg. Tam je umrl 27. XI. 1944, sedem dni pred svojim 20. rojstnim dnevom.

**Družina Steinberg / Filipec / Zajc
Štefanova 8**

VILJEM STEINBERG

ROJ. 1879

ARETIRAN 28. X. 1943

ODPELJAN V DACHAU

UMORJEN 29. I. 1944

V BUCHENWALDU

LILI STEINBERG

ROJ. OFFNER, 1889

ARETIRANA 28. X. 1943

ODPELJANA V RAVENSBRÜCK

UMORJENA PO 2. II. 1944

V RAVENSBRÜCKU

LIDIJA FILIPEC

ROJ. STEINBERG, 1916

ARETIRANA 28. X. 1943

ODPELJANA V SALZBURG

PREŽIVELA

LUDVIK FILIPEC

ROJ. 1916

ARETIRAN 28. X. 1943

ODPELJAN V DACHAU

PREŽIVEL

Resljeva 8

LADISLAV ZAJC

ROJ. 1901

ARETIRAN 12. IX. 1944

ODPELJAN V DACHAU, NATO

V TROSTBERG

PREŽIVEL

REGINA ZAJC

ROJ. STEINBERG, 1910

ARETIRANA 12. IX. 1944

ODPELJANA V BEGUNJE, NATO

V RAVENSBRÜCK

PREŽIVELA

Viljem Steinberg

Dedek Viljem Steinberg (*13. X. 1879, Gradec-✠29. I. 1944, Buchenwald), ki je bil 26. XI. 1943 poslan iz Ljubljane v taborišče Dachau, kamor je prispel

28. IX. 1943 in dobil taboriščno število 58744, 30. XII. 1943 bil premeščen v taborišče Buchenwald in tam 29. I. 1944 z neznano taboriščno številko umrl; babica Lili Steinberg, roj. Offner (*25. IV. 1889, Nowy Sącz/Neu Sandez oz. Neu Sandec-✠ po 2.II. 1944, Ravensbrück), ki je bila aretirana 28. X. 1943 in je bila 28. I. 1944, po treh mesecih v ljubljanskih sodnih zaporih, odpeljana v taborišče Ravensbrück, kjer je umrla po 2.II.1944;

Lili Steinberg

oče Ladislav Zajc (*13. VI. 1901, Ljubljana-†1990), ki je bil s taboriščno število 108003 14. IX. 1944 sprejet v taborišče Dachau, osvoboditev pa dočakal v kraju Tratzberg na Tirolskem; mama Regina Zajc, roj. Steinberg

(*1910, -☆1981,) bi naj bila od 14. X. 1944 zaprta v zaporu Begunje; teta Lidija Filipec, roj. Steinberg (*31. I. 1916, Ljubljana-☆), ki je bila aretirana 28. X. 1943, zaprta v ljubljanskih sodnih zaporih in bi naj bila v taborišču Dachau in stric Ludvik Filipec (*23. VII. 1966, -), ki je bil aretiran 28. X. 1943, zaprt v ljubljanskih sodnih zaporih in bi naj bil 29. II. 1944 odpeljan v taborišče Dachau.

Družini Zajc in Filipec

Družina Goldstein / Pogačnik Valvasorjeva 3

ERNA POGAČNIK

ROJ. GOLDSTEIN, 1899

ARETIRANA 12. IX.1944

1944 ODPELJANA V BEGUNJE

UMORJENA 1944/45

V RAVENSBRÜCKU

JAKOB POGAČNIK

ROJ. 1886

ARETIRAN 12. IX.1944

UMORJEN 12. II. 1945

V DACHAUU

Erna Pogačnik

Erna Pogačnik, rojena Goldstein, se je rodila leta 1899 v Ljubljani. Njena družina se je priselila z Moravske. Oče Filip je imel optiko Pod Trančo 1. Ob očetovi upokojitvi je Erna Goldberg prevzela njegovo delo.

Pod Trančo 1

Mama in mlajši brat sta umrla pred tem, drugi brat pa se je preselil na Dunaj. Dan po napadu na Jugoslavijo se je poročila s slovenskim trgovcem Jakobom Pogačnikom, v času italijanske okupacije je z njim živela v Ljubljani, na Muzejski 5 (današnja Valvasorjeva 3), čeprav je italijanski okupator večino Judov interniral v Italijo. Tudi oče Filip je umrl naravne smrti v Ljubljani. Septembra 1944 sta bila Erna in Jakob Pogačnik v sklopu obširnih nemških aretacij aretirana še s tridesetimi preostalimi ljubljanskimi Judi. Še istega leta je umrla v taborišču Ravensbrück, tudi mož Jakob je umrl v taborišču v Dachau.

Družina Kapper Beethovnova 12

GUSTAV KAPPER

ROJ. 1897

1942 PREGNAN V AGORDO

ARETIRAN V PADOVI 12. IV. 1944

ODPELJAN V RIŽARNO,

NATO V AUSCHWITZ

UMORJEN 10. XI. 1944

V DACHAUU

TRUDA KAPPER

ROJ. LORANT, 1906

1942 PREGNANA V AGORDO

ARETIRANA V PADOVI 12. IV. 1944,

NATO ODPELJANA

V RIŽARNO

UMORJENA 3. VIII. 1944

V AUSCHWITZU

PETER KAPPER

ROJ. 1933

1942 PREGNAN V AGORDO

ARETIRAN V PADOVI 12. IV. 1944,

NATO

ODPELJAN V RIŽARNO

UMORJEN 3. VIII. 1944

V AUSCHWITZU

EVA KAPPER

ROJ. 1935

1942 PREGNANA V AGORDO

ARETIRANA V PADOVI 12. IV. 1944,

NATO

ODPELJANA V RIŽARNO

UMORJENA 3. VIII. 1944

V AUSCHWITZU

Družina Kapper: oče trgovec Gustav Kapper (*11. VIII. 1897, Praga-☆10. XI. 1944, Dachau), mati Gertuda/Truda Kapper, roj. Lorant (*4. II. 1906, Ljubljana-☆3. VIII. 1944, Auschwitz) ter otroka Peter Kapper (*13. VII. 1933, Ljubljana-☆3. VIII. 1944, Auschwitz) in Eva Kapper (*5. IV. 1935, Ljubljana-☆3. VIII. 1944, Auschwitz). Truda je bila hči Adolfa Loranta (*13. VIII. 1868, Timișoara-po 1941?) in sestra Ota Loranta (*26. II. 1902, Ljubljana-po 1945?), oba sta bila znana ljubljanska trgovca z živili, slednji tudi član Rotary kluba Ljubljana. Družina Kapper je živela v večstanovanjski hiši na Beethovnovi ulici 14. Stavba ima še vedno precej prestižno lego v najožjem središču Ljubljane.

Tudi o njihovem življenju pred holokavstom je možno poiskati nekaj podatkov. Tako npr. vemo, da sta otroka obiskovala otroški vrtec v okviru Državne učiteljske šole v Ljubljani (danes Gimnazija Ledina) na vogalu Resljeve in Komenskega ceste. Niso znani razlogi njihovega izгона iz Ljubljane pred 1. XII. 1941, ko so bili internirani v kraju Agordo (provincia Belluno). Ni nobenih dokazov, da sta v Agordu Peter in Eva obiskovala šolo, domnevamo pa lahko, da sta ju starša naučila vsaj brati in pisati. Za vedno pa bo ostalo neodgovorjeno, v katerem jeziku/jezikih je potekal njun pouk.

Rotary klub

Družina Kapper je bila v Agordu še po kapitulaciji Italije oktobra 1943. Kaj se je z njimi dogajalo do aretacije 12. IV. 1944 v Padovi, ni znano. Po aretaciji so bili najprej v taborišču Vo' Vecchio v Padovi, ki ga je upravljal italijanska policija. To taborišče so ukinili 17. VII.

1944, ko so tamkajšnjih 47 Judov predali Nemcem. Moške so nato do 19. VII. 1944 zaprli v padovski moški zapor na Piazza Castello, ženske otroke v zapor Paolotti. Od tam so jih odpeljali v zloglasno tržaško Rižarno. 31. VII. 1944 so od tod in iz Gorice poslali transport sestavljen iz 71 Nejudinj in 6 Nejudov (večinoma so bili Slovenke in Slovenci) ter 49 Judov v Auschwitz. Tja so prispeli 3. VIII. 1944. Vsi Nejudje so bili sprejeti v taborišče: ženske iz Gorice taboriščne številke od 82910 do 82942 in iz Trsta 82943 do 82980, moški taboriščne iz Trsta številke od 190708 in 190713. Od 49 Judov jih je bilo samo 10 moških

sprejetih v taborišče (taboriščne številke od A-19952 do A-19961). Med njimi je bil tudi Gustav Kapper. Ostalih 39 Judov je bilo kmalu zatem usmrčenih v plinskih celicah, njihova trupla so bila upepeljena v krematoriju, pepel pa raztresen v močvirje. Med njimi so bili 38-letna Truda Kapper in njena otroka 12-letni Peter in 9-letna Eva. Toda tudi Gustavu Kapperju ni bilo usojeno preživetje: 27. X. 1944 je bil premeščen iz taborišča Auschwitz v taborišče Dachau. Tam je dobil novo taboriščno številko 119848, ki pa je bila njegovo ime samo dva tedna: v neznanih okoliščinah je umrl že 10. XI. 1944.

Družina Baumgarten **Lepodvorska 26**

DR. HUGO BAUMGARTEN

ROJ. 1881

ARETIRAN 12. IX. 1944

ODPELJAN V DACHAU

UMORJEN 15. III. 1945

V BERGEN-BELSNU

FRIDA BAUMGARTEN

ROJ. GROSSMAN, 1884

ARETIRANA 12. IX. 1944

ODPELJANA V SALZBURG

PREŽIVELA

DR. MARJANA BAUMGARTEN - BRIŠKI

ROJ. 1914

ARETIRANA 12. IX. 1944

ODPELJANA V BEGUNJE, NATO

V RAVENSBRÜCK, SALZGITTER,

1945 V BERGEN-BELSEN

PREŽIVELA

Križevniška 7

OTON BAUMGARTEN

ROJ. 1913

ARETIRAN 12. IX. 1944

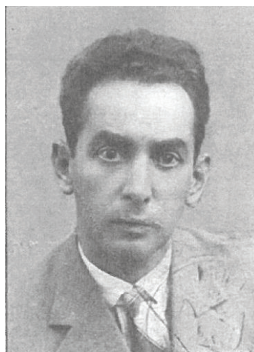
ODPELJAN V DACHAU

UMORJEN 28. II. 1945

V NEUENGAMMEJU

Otto/Oton Baumgarten (*4./9. VI. 1913, Loka (Trbovlje)-☆28. II. 1945, Neuengamme): sin dr. Huga Baumgartna (*16. XII. 1881, Dunaj-☆15. III. 1945, Bergen-Belsen), ki je bil pred letom 1941 zdravnik v Trbovljah, ter brat Georga/Jurija Baumgartna (*30. X. 1908, Annaberg-po 1945?), predvojnega dentista v Ljubljani, in dr. Marijane/Marjane Baumgarten, kasneje por. Baumgarten-Briški (*11. XI. 1914, Maribor-☆25. VIII. 1969, Ljubljana), poveljnice in predavateljice angleškega jezika na Filozofski fakulteti Ljubljana. Oton je pred anšlusom do leta 1938 na Dunaju študiral, a ne doštudiral, telesno vzgojo. Tam se je tudi spoznal z ju jutsom in judom. Po začetku vojne se Oton iz Trbovelj umaknil v Ljubljano, podobno kot oče Hugo. Kaže, da je prav zaradi preživetja začel poučevati ju jutsu in judo. Njegov prvi oglas v Družinskem tedniku z datumom 9. X. 1941 navaja njegovo takratno bivališče:

Cesta 29. oktobra št. 5, danes je to Gosposvetska cesta 5. Kako resna je bila njegova dejavnost izkazuje tudi leta 1942 v Ljubljani izdan priročnik Džiu-džitsu. Sistem Kano v 149 slikah. Niso znane podrobnosti njegovega življenja v Ljubljani v naslednjih dveh letih. Gotovo se je njegov položaj poslabšal po začetku nemške okupacije.

Oton Baumgarten

To je lahko Oton razbral tudi iz aretacije brata Jurija, ki je pred njo živel v Ribnici na Dolenjskem. Jurij je bil odpeljan v taborišče Dachau, kamor je prispel 8. I. 1944. S taboriščno številko 60985 je doživel osvoboditev v dachauvski podružnici Allach. Sestra Marjana je bila aretirana 12.9. 1944. Bila je poslana v taborišče Ravensbrück, ki pa ga je

preživela. Otona je skupaj z še zadnjimi ljubljanskimi Judi, med njimi je bil tudi oče Hugo in mama Frida, aretirala slovenska domobranska policija 12. IX. 1944. Oton zadnji ljubljanski naslov je bil Križevniška 7, Hugov, Fridin in Marjanin pa Lepodvorska 26. V taborišče Dachau sta prispela 14. IX. 1944 in dobila taboriščni številki 107977 – Oto in 107976 – Hugo. Oto je bil 22. X. 1944 iz taborišča Dachau premeščen v taborišče Neuengamme. Tam je v starosti 32 let umrl 28. II. 1945 zaradi tifusa. Vojne ni preživel tudi Hugo: 9. XII. 1944 je bil iz taborišča Dachau premeščen v taborišče Bergen-Belsen. V tem taborišču je umrl 15. III. 1945, torej približno v istem času, ko je tam umrla najbolj znana pričevalka holokavsta Anne Frank (*1929-☆1945).

Frida Baumgarten (roj. Grossmann), 5.IV.1884 Dunaj -☆1971 Ljubljana, je bila na Dunaju izučena za popravilo dežnikov in sončnikov. Njena mama je imela na Dunaju ima trgovino za dežnike. Pozneje je delala kot risarka pri neki modni reviji, še na Dunaju, kjer je spoznala dr. Huga Baumgarten in se poročila z njim. Hugo je dobil službo rudniškega zdravnika in se preselijo v Trbovlje, kjer živijo s tremi otroki. Marca 1942 pribeži v Ljubljano iz Beograda, sobo zanjo dobijo pri družini glasbenika Mirka in Ruže Logar v Lepodvorski ulici 26, v isti hiši, v kateri v garsonjeri stanujeta Hugo in Marjana. Prispeva k delovanju OF preko tete

Sajke (Ljudmila Sajovic), kolikor more, z oblačili in denarjem, sobo pa odstopi, kadar je potrebno, za sestanke aktivistov OF in članov KP. 12.IX.1944 ponoči jo aretira Gestapo, skupaj z mamo, Otonom (na Križevniški 7) in Hugom. Odpeljejo jih v sodnijske zapore, potem pa v KT Auschwitz. Maja 1945 se vrne v domovino, v Ljubljano. Stanuje z Marjano in njeno družino v Medvedovi ulici v Šiški, od leta 1955 naprej pa v Filipovem dvorcu na Cankarjevem nabrežju 1, levo stopnišče, 3. nadstropje, vrata 7, kjer umre leta 1971.

Marjana in Hugo

Dr. Hugo Baumgarten, 16.XII.1881 Dunaj - 15. III.1945 Bergen-Belsen
Na Dunaju spozna Frido Grossman in se poroči. Rudniški zdravnik v Trbovljah, kjer živi z ženo Frido in tremi otroki (Georg, Otto, Majana). 1941 pribeži v Ljubljano in stanuje v garsonjeri s hčerko

Marjano v Lepodvorski ulici 26 v Šiški. V letih 1941 in 1942 aktivno dela za OF, vodi zobno ambulanto OF in organizira sanitetne tečaje, čeprav hudo bolan. 12.IX.1944 ponoči ga areтира Gestapo, skupaj z ženo, mamo in Otonom, ki ga aretirajo na Križevniški 7. Odpeljejo ga skupaj z Otonom v Dachau, kamor prispe 14.IX.1944 in dobi taboriščno številko 107976. 9. XII. 1944 je bil iz taborišča Dachau premeščen v taborišče Bergen-Belsen in tam umrl 15. III. 1945. Dr. Marjana Baumgarten Briški, 14.XI.1914 Maribor - 24.VIII.1969 Ljubljana, hči Fride in Huga Baumgartna. Rojena v mariborski porodnišnici, a otroštvo preživlja v Trbovljah. 5 razredov ljudske šole v Trbovljah in na Dunaju, 7 razredov realne gimnazije na Dunaju Diploma in doktorat iz germanistike na Filozofski fakulteti univerze na Dunaju, 1934 gre za 3 mesece v Anglijo, 1938 konča študij in zasebno poučuje angleščino in nemščino v Beogradu, 1939 tečaj za učitelje angleškega jezika v Mariboru. Med okupacijo, ob izbruhu vojne živi najprej v Užicah, kjer je poročena s tovarnarjem (orožja) Jakobom Pošingerjem ml.. 6.VI.1941 gresta s Pošingerjem k Dr. Niku Kalodjeri, škofu in predsedniku starokatoliškega duhovnega sodišča v Beogradu (Dubrovačka 1), da bi razvezal njun zakon. Pošinger to zahteva, ker je Marjana judovskega porekla in predpostavlja, da mu bodo Nemci zaradi tega zaplenili imetje.

Ločitev naj bi bila formalna in Kalodjera napiše, da sta za ločitev prosila že 4. IV.1941. Pošinger se pismeno obveže, da bo mamo še naprej vzdrževal kot svojo zakonito ženo. To pisanje spravi Kalodjera in ga hrani do leta 1946, ko ga uniči, misleč, da ne bo več potrebno. Decembra 1941, v Beogradu, živi pri mami, dobi poziv naj se zglesi na nemški komandi in prinese s seboj najnujnejše stvari za internacijo v beograjskem taborišču. Noče se odzvati in 12. I.1942 zbeži v Ljubljano s ponarejenim potnim listom oz. potrebnimi dokumenti. Pri tem ji pomaga pilot Ernest Hogel iz Zemuna, z "Uprave civilnog vazduhoplovstva". V Ljubljani živi v stalni nevarnosti, dobiva pozive z italijanske komandature, ker Italijani ugotovijo, da je prišla brez njihovega dovoljenja. Najprej stanuje v Ruski ulici v Šiški in je na hrani pri družini pisatelja Toneta Seliškarja. Potem z očetom, ki je že prej pribežal iz Trbovelj, dobita garsonjero v Lepodvorski ulici 26. Zasebno poučuje angleščino in nemščino ter klavir v Ljubljani. Marca 1942 pribeži še njena mama, dobijo sobo zanjo pri družini glasbenika Mirka in Ruže Logar v isti hiši. Prek prijateljice Ljudmile Sajovic sodeluje pri OF s prispevki v denarju, sanitetnem materialu, oblačilih in jo obvešča o poročilih s tujih radijskih postaj, ker ima doma nezaplombiran radijski sprejemnik. 12.IX.1944 - 18.VIII.1945 zapor in internacija, 12.IX.1944 ponoči

domobranci po nemškem nalogu aretirajo Marjano, Huga, Frido, in zapečatijo stanovanje, na Križevniški pa tudi Otona. Ženski odpeljejo v sodnijske zapore, Huga in Otona pa takoj v Dachau in od tam v druga taborišča, kjer oba umre. 14. X.1944 odpeljejo Marjano v koncentracijsko taborišče Ravensbrück, od tam čez 14 dni v KT Salzgitter blizu Braunschweiga. Tam dela v tovarni municije Kleinen. Slovenke so tam povezane v skupino, ki organizira sabotažna dela - pokvarjajo stroje, delajo tako počasi, da ne dosežejo norme, celo stavkajo. Od italijanskih monterjev, ki popravljajo stroje in naivnih nemških paznic, ki jih včasih pripravi do tega, da ji prinesejo časopis, izve o napredovanju zavezniških čet in propadanju Hitlerjeve armade in s tem bodri soujetnice. Pozneje jo postavijo za bolniško sestro v bolniškem oddelku taborišča, sotrpino skrivaj nosi hrano in zdravila, tudi časopise. 6.IV.1945 jih evakuirajo sredi noči. V mestu Celle na vlaku doživijo hudo bombardiranje in je ranjena. Od tam jih odženejo v KC Bergen-Belsen. 15.IV.1945 jih osvobodijo Angleži. Tako po osvoboditvi začne delati kot tolmač med Angleži in najrazličnejšimi narodi. Zboli na pegastem legarju in preživi približno 2 meseca v bolnišnici. Vrne se v taborišče in vodstvo bivših internirank, ki so ga prevzeli bivši jugoslovanski oficirji iz nekega bližnjega taborišča, jo zaradi znanja angleščine postavi za

nabavljaca obleke in otroške opreme za jugoslovansko skupino. Avgusta 1945 na izrecno željo omenjenega vodstva postane tajnica komandanta belsentnega taborišča. Velikih koristi od tega za nobenega ni, ker je tajnica samo 2 dni. Nenadoma namreč dobijo možnost za povratek v domovino in 18.VIII.1945 prispejo v Ljubljano. Po osvoboditvi nekaj časa zasebno poučuje angleščino. 1946 nastopi mesto honorarnega predavatelja za angleški in nemški jezik na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani. 1948 prevedena v lektorja in 1949 v predavatelja za angleščino na isti fakulteti, predava tudi na Medicinski fakulteti v Ljubljani. 1948 se poroči s pravnikom dr. Martinom Briški. 1.I.1949 se rodi prva hčerka, Mika (Mirjana Briški). Od 1950/51 vodi konverzijske tečaje na Centralni ljudski univerzi v Ljubljani. III.1953 se rodi druga hčerka, Staša. Stanuje z družino v Medvedovi ulici v Šiški, od leta 1955 naprej pa v Filipovem dvorcu na Cankarjevem nabrežju 1, levo stopnišče, 3. nadstropje, vrata 7. Pozneje dobi mesto lektorice za angleški jezik, fonetiko na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. Ker ni in noče biti član Komunistične partije, je v službi nikoli ne povišajo. 1969 zboli, ima hude bolečine v nogah in dolgo leži na ortopedski kliniki, dokler ne ugotovijo, da ima raka in jo prestavijo na onkološko kliniko, kjer 24.VIII.1969 umre.

Družina Pollak
Erjavčeva 29

PAVEL POLLAK

ROJ. 1873
ARETIRAN, 11.IX.1944
UMORJEN 8.III. 1945
V MAUTHAUSENU

MARIJA POLLAK

ROJ. JEŠE, 1893
ARETIRANA, 11. IX. 1944
DEPORTIRANA V AUSCHWITZ
PREŽIVELA

NIVES CVETKO

ROJ. POLLAK, 1914
ARETIRANA, 11.IX. 1944
DEPORTIRANA V AUSCHWITZ
PREŽIVELA

RIKO POLLAK

ROJ. 1927
ARETIRAN, 11.IX. 1944
DEPORTIRAN V AUSCHWITZ
PREŽIVEL

TANJA BENULIĆ

ROJ. POLLAK, 1920
ARETIRANA 11.IX. 1944
DEPORTIRANA V AUSCHWITZ
PREŽIVELA

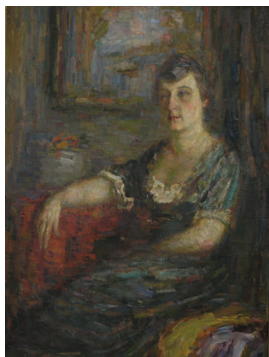

Pavel Pollak

Pavel Pollak se je rodil v Sisku 30. decembra 1873 očetu Henriku, rojenemu 1843 v Kaniži, in materi Josefini rojeni Singer leta 1854 v Cerreku. V Ljubljani sta z bratom Robertom (rojen 1875) pričela z žitno trgovino pod firmo Brata Pollak. Brat Robert je med prvo svetovno vojno umrl, njegova soproga je bila v času nemško-domobranskega terorja aretirana in poslana v nemško koncentracijsko taborišče Ravensbrück, kjer je še pred osvoboditvijo podlegla.

Njun sin Peter Pollak je iz italijanskega taborišča Gonars, ob kapitulaciji Italije, odšel v partizane, kjer je že čez dober

mesec padel. Pavel Pollak je trgovino na debelo z vsemi vrstami zrnja in mlevskimi izdelki nadaljeval do leta 1941 pod svojim imenom. 21. decembra 1913 se je poročil z Marijo Ješe, rojeno 1893 v Stražišču pri Kranju.

Marija Pollak

Imela sta pet otrok: Lidico, ki je umrla stara dve leti, Nives, Tanjo in dvojčka z imenom Fedor in Riko.

Nives Cvetko

Živel so v vili na Vrtači, Erjavčeva cesta 27 v Ljubljani. Zgradil jo je okoli leta 1925.

Tanja Benulič

V vili na Erjavčevi ulici so družino Pollak aretirali ponoči 11. septembra 1944.

Še isti mesec so mamo in otroke iz sodnijskih zaporov odpeljali v Auschwitz, očeta Pavla Pollaka pa februarja 1945 v Mauthausen, kjer je bil ubit.

Riko Pollak

Družina Hoffman / Klemenčič
Resljeva Cesta 7

ING. EMIL HOFFMANN

ROJ. 1874

ARETIRAN 12. IX. 1944

UMORJEN 8. III. 1945

V MAUTHAUSNU

ELZA HOFFMANN

ROJ. SCHISCHA, 1885

ARETIRANA 14. IX. 1944

ODPELJANA V BEGUNJE

UMORJENA 17. X. 1944

V RAVENSBRÜCKU

MARIJA KLEMENČIČ

ROJ. HOFFMANN, 1906

ARETIRANA 12. IX. 1944

ODPELJANA V BEGUNJE,

RAVENSBRÜCK

PREŽIVELA

BRUNO KLEMENČIČ

ROJ. 1900

ARETIRAN 12. IX. 1944

ODPELJAN V DACHAU

UMORJEN 31. XII. 1944

V NEUENGAMMEJU

Bruno Klemenčič

Družina Heilig
Igriška ulica 2

ALFRED HEILIG

ROJ. 1880

ARETIRAN 11. IX. 1944

UMORJEN 26. II. 1945

DACHAU

MARIJA HEILIG

ROJ. SCHNEIDLER, 1885

ARETIRANA 14. IX. 1944

PREŽIVELA

LISELOTTE HEILIG

ROJ. 1920

ARETIRANA 14. IX. 1944

ODPELJANA V BEGUNJE,

RAVENSBRÜCK

PREŽIVELA

Družina Bolaffio
Medvedova ulica

JOSIPINA BOLAFFIO

ROJ. PINCHLERLE, 1862

POBEGNILA V CASTELLO

PORPETTO

ARETIRANA 10. IV. 1944

ODPELJANA V RIŽARNO

UMORJENA 30. IV. 1944

V AUSCHWITZU

AMADEO BOLAFFIO

ROJ. 1892

POBEGNIL V CASTELLO

PORPETTO

ARETIRAN 10. IV. 1944

ODPELJAN V RIŽARNO

UMORJEN 30. IV. 1944

V AUSCHWITZU

Družina Mangel
Celovška cesta 44

SAMUEL MANGEL

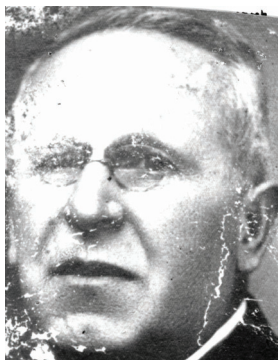
ROJ. 1869
PREGNAN V MALO 1942
ARETIRAN 13. XII. 1943
ODPELJAN V VICENZO
UMORJEN 6. II. 1944
V AUSCHWITZU

SABINA MANGEL

ROJ. SÜSSKIND, 1874
PREGNANA V MALO 1942
ARETIRANA 13. XII. 1943
ODPELJANA V VICENZO
UMORJENA 6. II. 1944
V AUSCHWITZU

EMANUEL MAKS MANGEL

ROJ. 1898
PREGNAN V MALO 1942
PREŽIVEL

Samuel Mangel

JUDOVSKI BEGUNCI V LJUBLJANI

Cankarjevo nabrežje 1

OLGA ADLER

ROJ. BRUCKNER, 1899

1942 PREGNANA V SAN GIOVANNI
BIANCO

ARETIRANA V MILANU 31. X. 1943

UMORJENA 11. XII. 1943

V AUSCHWITZU

OSKAR ŽELJKO ADLER

ROJ. 1922

1942 PREGNAN V SAN GIOVANNI
BIANCO

ARETIRAN V MILANU 31. X. 1943

UMORJEN 27. IV. 1944

V AUSCHWITZU

Olga Adler, roj. Bruckner, je bila rojena 3. VIII. 1899 v Samoboru, torej tik ob današnji meji med Slovenijo in Hrvaško. Vsaj za zdaj ne vemo nič o njeni družini ter njenem otroštvu in mladosti. Glede na rojstni datum hčere Zore, ki se je rodila 30. X. 1919, v Požegi v Slavoniji, se je Olga kmalu po napolnjenem 18. letu poročila z Otom Adlerjem, rojenim

8. XII. 1885 v Kaptolu pri Požegi. Oto Adler je bil sin Josipa Adlerja, ki je bil med najpomembnejšimi Judi v Požegi, saj je bil leta 1885 član odbora za postavitve tamkajšnje nove sinagoge. Družina Josipa Adlerja je bila velika, poleg Ota je imel še šest sinov. Samo eden od sinov Josipa Adlerja, Arnold, je preživel holokavst, pa še ta je pobegnil iz Jasenovca. Neznano kdaj po rojstvu sina Olge in Ota Željka Adlerja, rojenega 24. I. 1922 v Požegi, se je družina preselila v Zagreb. Željko je imel po maminem očetu Oskarju še drugo ime, ki ga pa ni vedno uporabljal. Glede na takratne razmere lahko sklepamo, da je Oto Adler imel dovolj visoke dohodka ne samo zato, ker se njegova žena ni zaposlila, kar je sicer takrat povsem običajno, pač pa sta njegova otroka obiskovala gimnazijo, kar pa takrat ni bilo povsem običajno. Zora je šolanje po maturi nadaljevala s študijem medicine na zagrebški univerzi, Željko pa je prav v letu začetka II. svetovne vojne v Jugoslaviji maturiral.

Začetek II. svetovne vojne v Jugoslaviji je pomenil tudi ustanovitev Nezavisne države Hrvatske, ki so jo vodili fašistični in skrajno rasistični ustaši. Ustaški režim je takoj začel preganjati, kmalu pa tudi ubijati vse po njihovem mnenju neustrezne ljudi. Ne vemo, kdaj točno so Adlerji doželi kakšna usoda jih čaka v Zagrebu, a gotovo je to glede na siceršnje dogodke moralo biti že pred aretacijo Ota septembra 1941. Po nekaj tednih zapora v Zagrebu so ga 22. X. 1941 odpeljali v koncentracijsko taborišče Jasenovac. V Jasenovcu je bil živ vsaj še 1. XI. 1941. Kaže pa, da so ga kmalu potem, gotovo pa pred koncem leta 1941, ustaši tam tudi ubili. Družina obvestila o njegovi smrti ni dobila. Soočeni z možnostjo, da bodo doživeli usodo Ota so se Olga, Zora in Željko odločili za beg iz Zagreba. Neznano kako, gotovo pa ilegalno, so prišli v Ljubljano. Sodeč po ohranjenih dokumentih je prva odšla Zora. Ni znano, koliko časa in kje je bila v Ljubljani. Znano pa je, da je bila v Ljubljani pred 29. I. 1942, ko je od tod prispela v konfinacijo v mestece San Giovanni Bianco pri Bergamu v severni Italiji. Nekaj dni prej, 21. I. 1942, je bil prav tako preko Ljubljane konfiniran v ta kraj Erich Hirschl, 21. III. 1921 v Zagrebu rojeni Jud in študent prava. Skupaj z njim sta bila njegov oče dr. Hinko Hirschl, rojen 22. VIII. 1893 v Križevcih, in mačeha Katarina/Kate Hirschl, rojena Globan, 15. IX. 1906. Hinko je bil pred

začetkom vojne odvetnik. Pred begom iz Zagreba je že bil zaprt, vendar v za zdaj neznanih okoliščinah osvobojen. Najbrž ne bomo nikoli izvedeli, ali sta se Zora in Erich poznala že v Zagrebu, ali pa ste se spoznala šele na begu iz njega. Vsekakor pa sta se zaljubila in se sredi vojne vihre poročila.

Izkaznica Željka Adlerja, ki jo je izdal Pokrajinskega odbora Rdečega križa v Ljubljani 6. II. 1942 (fotografija: Aurelio Ascoli, CDEC).

Željko Adler je prispel v Ljubljano pred 6. II. 1942, ko je kot begunec dobil izkaznico Pokrajinskega odbora Rdečega križa v Ljubljani. Na njej se je ohranila njegova fotografija. Kmalu zatem, 14. II. 1942, je poskušal urediti svoje bivanje v Ljubljani s prošnjo za osebno izkaznico. V njej je kot svoj poklic ključavničarski praktikant. To pomeni, da kot Jud kljub maturi ni mogel študirati in se je začel usposabljanje za poklic, ki ga je navedel. Kot naslov je navedel Pod hribom 68, torej je stanoval v Šiški. Iz prošnje izvemo tudi, da je imel »arijske« svetle lase in modre oči. Šele po 28. IV. 1942 je Olga

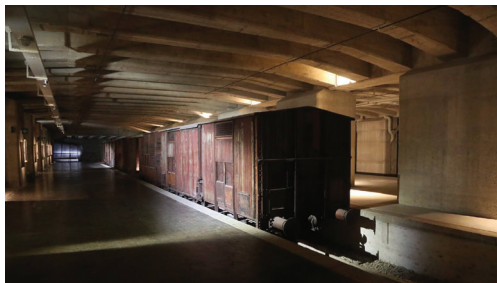
Adler zapustila Zagreb. Kdaj točno je prišla v Ljubljano ne vemo, gotovo pa pred 13. V. 1942, ko je poskušala urediti svoje bivanje v Ljubljani s prošnjo za osebno izkaznico. Kot naslov je navedla Cankarjevo nabrežje 1 (t. i. Filipov dvorec) v neposredni bližini Tromostovja. Sklepamo lahko, da je v tem času na tem naslovu živel tudi njen sin Željko. Gotovo najbolj presunljivi detalj te prošnje je rubrika zakonski stan. Olga je navedla, da je poročena z Otom Adlerjem, saj je očitno še vedno verjela, da je živ.

Ljubljana, pogled iz Marijinega (danes Prešernovega) trga preko Tromostovja v Stritarjevo ulico, desno Filipov dvorec (fotografija: Vekoslav Kramarič, razglednica, po 1933, Slovenski etnografski muzej).

Olga in Željko nista dočkala izdaje ljubljanske osebne izkaznice, saj sta bila poslana v konfinacijo San Giovanni Bianco. Tja sta prispela 21. VI. 1942. Gotovo je v tem primeru šlo za upoštevanje njune želje, da sta konfinirana v istem kraju kot hči oz.

sestra in njuni priženjeni sorodniki. Podrobnosti njihovega bivanja do oktobra 1943 nam niso znane. Vemo pa, da do kapitulacije Italije, 8. IX. 1943, njihova življenja niso bila neposredno ogrožena. Z začetkom nemške okupacije so njihove življenja postala zelo neposredno ogrožena. Zato so pred 31. X. 1943 poskušali, kot kaže preko mesta Sondrio, pobegniti v nevtralno Švico. Pri tem so bili odkriti, aretirani in odpeljani v Milano: Olga in Željko Adler ter njuna hči oz. sestra Zora ter njen mož Erich in tast Hinko. Beg v Švico je v neznanih okoliščinah uspel edino Erichovi mačehi Kati Hirschl. V milanskem zaporu so ostali do 6. XII. 1943. Razen Hinka Hirschla, ki so ga iz neznanih razlogov poslali v prehodno taborišče Fossoli pri Modeni, so jih na 21. tiru glavne milanske železniške postaje naložili v živinske vagone.

Železniška postaja Milano Centrale, leta 2013 postavljeni spomenik Binario 21 - dva originalna tovorna vagona, ki sta bila uporabljena pri deportacijah Judov in zid, na katerem so projicirana imena ljudi, deportiranih od tod v koncentracijska taborišča (fotografija: Andrea Cherchi).

Temu transportu Judov iz Milana so nato dodali še Jude iz Verone in Trsta, tako da jih je bilo vse skupaj okoli 600.

Transport z Judi iz Milana, Verone in Trsta je prispel v koncentracijsko taborišče Auschwitz 11. XII. 1943. Večino so takoj po prihodu ubili, njihova trupla upepelili, pepel pa razsipali v močvirje. Med temi sta bili 44-letna Olga in njena 24-letna hči Zora. 61 moških, ki so dobili taboriščne številke od 167969 do 168029, in 35 žensk, ki so dobile taboriščne številke od 70397 do 70431, so glede na to, da so bili primerni za delo, sprejeli v taborišče. Med njimi sta bila Željko Adler s taboriščno številko 167972 in Erich Hirschler s taboriščno številko 167995. Za Željka vemo, da je bil vsaj nekaj časa v taborišču Auschwitz III-Monowitz. Njegovo ime je zabeleženo v spisku 149 taboriščnikov, ki so jih 27. IV. 1944, iz bolnice v Monowitzu »predali« taborišču Auschwitz II-Birkenau.

Dejansko so jih kot nesposobne za ozdravitev usmrtili v tamkajšnjih plinskih celicah. O usodi Ericha Hirschlerja ne vemo več kot datum njegove smrti v Auschwitzu: 26. I. 1945, torej samo en dan pred prihodom sovjetskih osvoboditeljev. Vojne ni preživel tudi Hinko Hirschl: iz Fossolija so ga s transportom okoli 300 Judov odpeljali 2. VIII. 1944. Transport je prišel v Auschwitz 6. VIII. 1944. 103 med njimi so bili

primerni za delo in so dobili taboriščne številke. Hinko Hirschl ni bil med njimi in zato je bil usmrčen v plinski celici še isti dan.

386/42
Ja

REGNO D'ITALIA
ALTO COMMISSARIATO
PER LA PROVINCIA DI LUBIANA
KRALJEVINA ITALIJA
VISOKE KOMISARIAT
ZA LUBLJANSKO PODRAVLJE

Genovo, 3/2/44
Questito: Accesso alle biblioteche.

Al Questore di Lubiana
e, per conoscenza e azione:
Al Sindaco di Lubiana
Al Capo della Divisione IV.
e ad:
Al Rettore della R. Università di Lubiana.
Al Presidente dell'Accademia di Scienze ed arti di Lubiana.

Si dispone che d'ora innanzi non sia consentito l'accesso alle biblioteche statali o di enti pubblici sottoposti alla vigilanza o al controllo dello Stato o comunque sovrintesi dallo Stato, a persone di razza ebraica.

Nel confronti dei frequentatori delle biblioteche statali per i quali dovessero sorgere dubbi circa la razza saranno eseguiti opportuni accertamenti mediante l'esame dei documenti di identità personale.

Gli ebrei, oltre che dalle male di lettura, si intendono esclusi anche dai cataloghi, dal prestito e da informazione bibliografiche; quelli iscritti su elbi professionali che tutelano interessi di società od altri enti anche privati sono assenti soltanto a consultare il catalogo.

Lubiana 7 maggio 1942/43.
Ljubljana, 7. maja 1942/43.
Prodato: Jank knjižnica.

Questore di Lubiana
in ne sanno:
Kapona sorta Lubiana
Mekeliku IV. oddelku, lu
Sektorja kr. Univerze
Ljubljana.
Prde-diku akademije anonosti
in anastati
Ljubljana.

Odreja se, da se od zdaj za naspro osebno sldovake rase ne dovoljuje ovnik državnih knjižnic ter knjižnic javnih zavodov, ki so podvrženi nadzoru ali kontroli države, ali pa so kakorkoli subvencionirani od države.

Če bi se pri kakih oblikovalcih knjižnic pojavil sum glede njihove rase, naj se to ugotovi na podlagi njihovih osebnih legitimacij.

Žalje ne contrajo isključje ni od statalno, od katalogov, od isposojanja in od bibliografikih podatkov, oni, ki so spisalci v izenika politonih sbornih, ki kšitijo interese sdruhi in dragih balri arijskih zavodov, pa lahko dobijo edinoke vpogled v katalog.

L'Alto Commissario:
Visoki komisar

Prepovedi za Jude v Ljubljani

Krojaška ulica 5

MIROSLAV FRANKL

ROJ. 1891

PREGNAN V CANTÙ 1942

UMORJEN 11. III. 1944

PRI FECCHIU

KLARA FRANKL

ROJ. GOSZTONYI, 1906

PREGNANA V CANTÙ 1942

PREŽIVELA

Miroslav Frankl, rojen 16. VII. 1891 v Osijeku, in njegova žena Klara Frankl, rojena Gosztonyi, 5. XI. 1906 v Budimpešti, sta se spoznala v Osijeku, kamor se je Klara leta 1922 priselila iz rojstnega mesta. Poročila sta se leta 1927. Zakonca Frankl nista imela otrok. Po letu 1937 sta živela v Zagrebu, ker je Miroslav po svoji sestri Ruži podedoval hišo na Zvonimirovi ulici (→ Slika 1). Zvonimirova ulica je bila tako takrat, kot tudi danes, ena glavnih povezav središča Zagreba z vzhodnimi predmestji. Miroslav je bil lastnik še treh hiš v Osijeku, eno podedovane po očetu Marku in dveh podedovanih po stricu Ljudevitu. Zaposlen je bil kot uradnik tovarne špirita in kvasa v Savskem Marofu, tik ob meji s Slovenijo. Klara je bila po poklicu laboratorijski tehnik, kar je bilo takrat

zelo redek poklic za moške, kaj šele za ženske. Vsaj za zdaj ne vemo, ali je svoj poklic tudi dejansko opravljala. Glede na moževe precej ugodne gmotne razmere je sklepati prej, da Klara svojega poklica ni opravljala.

Že omenjeni ustaši so takoj po ustanovitvi Nezavisne države Hrvatske začeli preganjati, kmalu pa tudi ubijati vse po njihovem mnenju neustrezne ljudi. Iz dokumentov lahko razberemo, da so zakoncema Frank zaplenili vse nepremičnine, dragocenosti in hranilne vloge. Kljub temu sta zakonca ostala v Zagrebu do januarja 1942. Zatem sta neznano kako, gotovo pa ilegalno, prišla v Ljubljano. Ne vemo točno kdaj, vsekakor pa pred 9. III. 1942 je bil v Ljubljani Miroslav, Klara pa morda istočasno, vsekakor pa pred 16. IV. 1942. Oba datuma izhajata iz datuma njune prošnje za osebno izkaznico. S tem sta si poskušala urediti svoje bivanje v Ljubljani. Oba sta navedla isti naslov: 2. nadstropje v Krojaški ulici 5, torej na desnem obrežju Ljubljanske v stari Ljubljani.

Nista dočakala izdaje ljubljanske osebne izkaznice, saj sta bila že 25. V. 1942

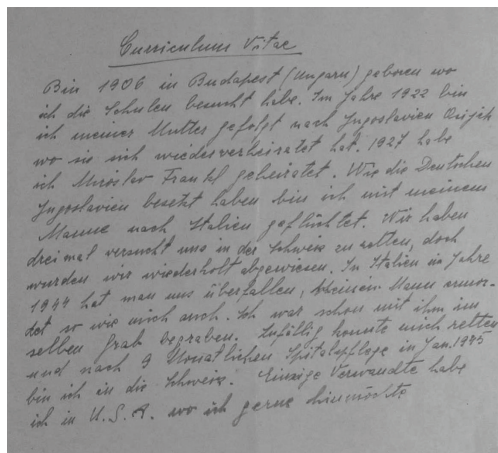
konfinirana v mestu Cantù v bližini Coma v severni Italiji. Podrobnosti njunega bivanja do oktobra 1943 nam niso znane. Vemo pa, da do kapitulacije Italije, 8. IX. 1943, njuna življenja niso bila neposredno ogrožena. Z začetkom nemške okupacije sta zakonca postala zelo neposredno ogrožena. Zato sta kar trikrat neuspešno poskušala priti v nevtrarno Italijo. Po zadnjem poskusu sta se odločila poiskati skrivališče. Našla sta ga v vasi Fecchio pri Cantùju. Toda kmalu je ljudi, ki so skrivali zakonca Frankl, premamil njun denar. Zato so ju napadli 11. marca 1944.

Od leta 2017 so posmrtni ostanki Miroslava Frankla pokopani v častnem grobu pokopališča v Cantùju (fotografija: www.espansionetv.it).

Miroslav je umrl takoj, Klara pa je bila le ranjena, vendar se je naredila za mrtvo. Napadalci so pobrali premoženje zakoncev, trupli pa zagrebli v na preveč globoki grob. Ta srečna okoliščina je omogočila Klari, da se je sama izkopala iz groba. Kmalu je našla pomoč pri lokalnih karabinerjih in dobronamernih domačinih.

Po devetmesečnem zdravljenju je Klara 22. I. 1945 končno ilegalno vstopila v Švico in si dokončno rešila življenje. Klara Frankl je do konca leta 1949 živela kot begunka v Švici. Leta 1946 se je sicer vrnila v Cantù, da je poskrbela za spodoben grob moža. V Jugoslavijo se ni hotela vrniti, ker kot je sama napisala »tam nimam nikogar in ničesar«. Namreč večina njenih sorodnikov je bila ali ubitih med holokavstom, ali pa so se izselili iz Jugoslavije. Tudi ni mogla računati, da ji bo nova socialistična Jugoslavija vrnila premoženje. Zato je prosila za preselitev k sorodnikom v ZDA.

Lastnoročno napisani življenjepis Klare Frankl, priložen 29. VI. 1949 oddani prošnji za izselitev iz Švice (Arolsen Archives).

Zanimivi detajl iz tega časa je, da ji je pomagala ljubljanska Judinja Edita Lorant, rojena Weiss, 18. VIII. 1909 na Dunaju, kasneje drugič poročena Zweig.

Lorantova si je med vojno življenje rešila z begom v Švico, po vojni se pa zaradi istih razlogov kot Klara ni želela vrniti v Ljubljano. Od leta 1944 je delala za švicarsko judovsko socialnoskrbstveno organizacijo.

V njej je ostala zaposlena do upokojitve leta 1979, kot prostovoljka pa vse do smrti leta 1992. Klara je prišla v začetku leta 1950 v ZDA. Njena nadaljnja usoda ni znana.

Verjetno bi zgodba zakoncev Frankl ostala pozabljena v Ljubljani, če se ne bi župan in mestni svet Cantùja leta 2017 odločili posmrtno ostanke Miroslava Frankla ponovno pokopati v častni grob. Tako pa so medijske objave tega dogodka omogočile povezavo tragičnega bivanja zakoncev v Cantùju z njuno gotovo manj tragično, a vseeno žalostno kratko bivanje v Ljubljani.

Dalmatinova ulica 15

JELKA FISCHER

ROJ. SCHWARZ, 1878

PREGNANA V PRUNETTO

ARETIRANA 25. I. 1944

ODPELJANA V PISTOIO, FOSSOLI

UMORJENA 26. II. 1944

V AUSCHWITZU

Jelka Fischer

REGINA FISCHER

ROJ. 1909

PREGNANA V PRUNETTO

ARETIRANA 25. I. 1944

ODPELJANA V PISTOIO, FOSSOLI

UMORJENA 26. II. 1944

V AUSCHWITZU

Regina Fischer

ZGODBA TOMAŽA ZAJCA, REŠENEGA LJUBLJANSKEGA JUDOVSKEGA DEČKA

Pravični med narodi Elizabeta Savica Rožanc Horvath Mažijeva druga mama

Elizabeta Savica Rožanc se je rodila 4. maja 1920 v Ljubljani. Njen oče je bil Miha Rožanc, železniški uslužbenec, sicer pa pianist in skladatelj. Njena mati Ema je bila gospodinja. V družini je bila še starejša hči Majda. Savica je ravno končevala ljubljanski trgovski licej in se odločala, kateri visokošolski študij bi vpisala – starši so želeli, da bi vpisala pravo, sama je bolj razmišljala o medicini –, ko se je z napadom na Jugoslavijo v aprilu 1941 začela vojna. Opravila je še abiturentski izpit, o nadaljnjem študiju pa ni mogla več razmišljati, ker je vojna vse spremenila, doma pa ni bilo denarja na pretek: Savica je morala razmišljati, kako bo preživela.

Zaposlitev je dobila pri družini Zajc v Ljubljani kot varuška in vzgojiteljica njihovega sina edinca Tomaža, rojenega 2. maja 1939. Tomaževa mati je bila Regina Zajc, r. Steinberg (1910–1981), pred vojno zaposlena kot glavna tajnica ljubljanskega gradbenika Adolfa Lea

Dukića in hči ljubljanskega judovskega solastnika in direktorja Tovarne kleja Viljema/Wilhelma Steinberga (1879–1944) v Zeleni jami, Tomažev oče pa je bil bančni uradnik Ladislav Zajc (1901–1990). Družina Steinberg, ki se je sicer že leta 1921 pokristjanila, je izvirala iz avstrijskega Gradca; Tomaževa babica Lili Steinberg, r. Offner, (1889–1944) je bila rojena na Poljskem.

Tomaž Zajc z mamo

Ljubljana je ob okupacijskem razkosanju Slovenije in Jugoslavije prišla pod italijansko zasedbeno oblast, kjer je ostala do kapitulacije Italije v letu 1943; po umiku italijan- skih oblasti so Ljubljano zasedli Nemci. Čeprav se Judom v Sloveniji in Jugoslaviji že vse od sprejema protijudovske zakonodaje v letu 1940 ni godilo najbolje, italijanska zased- bena oblast v skladu s svojo politiko Judov ni preganjala ne dosledno ne radikalno, v prvi fazi pa je želela predvsem skoncentrirati in internirati Jude brez državljanstva na zasedenem ozemlju ter begunce, ki so ta čas v Italijo in nje- na zasedena ozemlja bežali s področij z ustaško in nemško oblastjo. Konec leta 1941 pa je italijanska oblast izdala nalog za transport v Italijo, verjetno proti taborišču Ferramonte di Tarsia, tudi za vse vidnejše in premožnejše ljubljanske judovske družine, jugoslovanske državljane in imetnike domovinske pravice v Ljubljani, med drugim tudi za družino Viljema Steinberga. Neposredni namen je bil predvsem učinkovita prilastitev njihovega gospodarskega imetja. Prizadeti so prek mestne občine nekako izposlovali, da so smeli ostati v Ljubljani, vendar so bili nekateri potem vendarle deportirani, na primer družine Lorant, Alles Percy in Moskovič, slednja zaradi sodelovanja s partizani.

Nemška okupacija, ki je sledila italijanski,

je bila seveda radikalna in je judovsko prebivalstvo Ljubljane tako rekoč izničila. Najprej sta bila pozno v letu 1943 aretirana in nato deportirana Tomaževa stara starša: ded Viljem 25. novem- bra v Dachau, babica Lili 28. januarja v Ravensbrück. Holokavsta nista preživela. Pri Zajčevih in pri družini Tomaževe tete Lidijs, poročene z Ludvikom Filipcem, se je aretacija zgodila 12. septembra 1944. Tomaževa mati Regina je bila 14. oktobra 1944 deportirana v Begunje. Naključje je hotelo, da je prav v noči aretacije Tomaževa varuška prespala pri Zajčevih v hiši na Resljevi ulici 8 v Ljubljani; praviloma je bila pri njih samo čez dan. Ko se je začelo razbijanje po vhodnih vratih, je Savica brž pograbila malega Tomaža in stekla na kuhinjski balkon, od koder je lahko z otrokom v naročju splezala preko balkona do spodnjega stanovanja, kjer so bivali dobri znanci Zajčevih, ki so Savico in Tomaža sprejeli v svoje stanovanje.

Ko je v hiši vse potihnilo in so Zajčeve odpeljali, sta se Savica in mali Tomaž še po temi odpravila proti Tivoliju, kjer so v pritličju Tivolskega gradu kot mestni najemniki stanovali Savičini starši. Miha in Ema Rožanc nista oklevala: izdelali so načrt, po katerem so Tomaža sosedom in znancem razkrili kot Savičinega dolgo prikrivanega nezakonskega otroka; Savica je tedaj imela triindvajset let. Tomaž Zajc se danes spominja, da so

bližnji sosedje, najemniki v Cekinovem gradu v Tivoliju, sicer vedeli, da to ne more biti res, saj Savice nikoli niso videli noseče, vendar so molčali in malega Tomaža, ki je bil zdaj pač Tomaž Rožanc, dostikrat gostili pri sebi doma, kjer je imel otrok častno službo »kurjega pastirja«. Tako družina Rožanc kot sosedje so se seveda zavedali, kako nevarno je bilo skrivati judovskega otroka, Savica pa se je pogumno izpostavila ne le okupatorjevemu kaznovanju, temveč tudi družbeni stigmatizaciji, ko je obveljala za nezakonsko mater.

Tomaž Zajc

Tomaž Zajc se ne spominja nočnega pohoda od svojega do Savičinega doma, spominja se le svojega življenja pri Rožančevih, ljubezni, ki so mu jo izkazovali Savica, »oča« Miha in adoptivna babica Ema. Spominja se tudi

sosedom in njihovih kokoši, ki jih je pasel kot otrok, in zimskega plašča, ki mu ga je Savica sešila iz vojaške odeje, ki jo je bila nekje izprosila, in ki je imel imenitne zlate gumbke, pobrane z oficirske uniforme. Posebej jasno pa se spominja dneva, ki je bil morda najsrečnejši v njegovem življenju: 17. julija 1945 je sedel ob kuhinjskem oknu v gradu gledal ven. Naenkrat je opazil žensko, zelo shujšano in drobno, ki je prihajala po potki proti gradu. Ko je bila pri tisi, ki še danes raste nekaj metrov od vogala gradu, jo je prepoznal in stekel ven. Bila je njegova mati Regina, ki ga je vzrado- ščeno klicala: »Maži! Maži!«

Tomažev oče se je iz Dachaua vrnil že nekaj tednov prej, vrnila sta se tudi njegova teta Lidija in stric Ludvik. V stanovanju na Resljevi cesti se je naselil neki major Ozne, tako da so se Zajčevi vselili v dedkovo stanovanje v Dukičevih blokkih na Gajevi ulici 8 (danes Štefanova ulica), a so morali tudi tega po slabih treh letih zapustiti, ko si je Steinbergovega stanovanja zaželel visok novi oblastnik, Boris Kardelj, brat Edvarda Kardelja, slovenskega revolucionarja in teoretika samoupravnega socializma. Nastanitev so dobili v eni sobi trisobnega stanovanja na Slomškovi ulici, kjer so z drugimi stanovalci delili kopalnico in stranišče na hodniku. Sčasoma sta Zajčeva prihranila dovolj, da sta lahko kupila novo stanovanje na Langusovi ulici. Regina

Zajc se je iz internacije vrnila hudo bolna, nikoli si ni do konca opomogla in je leta 1981 umrla za rakom na prebavilih. Savica Rožanc je po vojni še naprej skrbela za malega Tomaža, njegovi starši pa so jo štel za svojo pohčerjenko. Do svoje smrti so bili z njo v stalnih stikih, tudi potem, ko je tri leta po vojni na nekem plesu na Bledu spoznala svojega bodočega moža, Vojvodinca Izstvana/ Pišto Horvatha.

Savica Rožanc

Z njim se je odselila v Zrenjanin. Po več letih življenja v Vojvodini, kamor jo je Tomaž, tedaj že najstnik, prišel tudi dvakrat obiskat, je Savico in Pišto doletela nesreča: zaradi pljučnice jima je umrla prvorojenka, triletna Evica. Po tem dogodku Pišti ni bilo več obstanka v Jugoslaviji: leta 1958 sta se s Savico odselila v ZDA. Dolga leta sta stanovala

v bližini Chicaga, na naslovu Lake Zurich 847 CL 34, Illinois, s sinom Ferencem/ Ferkom. Savica in Pišta sta se razšla, nato pa je Savica nekaj let živela v Atlanti s sinom, njegovo ženo in vnukinjo in vnukom. Ko se je sin Ferko upokojil, se je vsa družina vrnila na svoj prvotni dom blizu Chicaga, kjer je Savica 12. junija 2009 umrla, stara skoraj devetdeset let. Profesor Tomaž Zajc je v Ljubljani doštudiral geografijo, smer turizem, bil dolga leta zaposlen na vodilnih mestih v slovenskih turističnih podjetjih, nato pa je bil imenovan za državnega sekretarja za turizem na gospodarskem ministrstvu v dveh mandatih med letoma 1997 in 2000. Še posebej je ponosen na to, da je bil tesen prijatelj in zaupnik olimpijca Leona Štuklja. Živi v Ljubljani z ženo Gordano, s katero imata dva odrasla sinova ter vnukinjo in vnuka. Z Elizabeto Savico Horvath je bil vse življenje, do njene smrti, neprekinjeno v stikih, pisnih in telefonskih, trikrat pa jo je tudi obiskal v Ameriki, v letih 1993, 1996 in zadnjič 2008; Savica se nikdar ni vrnila v staro domovino. Tudi družino Savičinega sina Ferija šteje Tomaž za svoje sorodstvo. O Savici pa pove kratko in preprosto: »Bila je moja druga mama.«

- Irena Šumi

Holokavst v Ljubljani
Zvezek 2

Izdal: Judovski kulturni center v Ljubljani

Zanj: Robert Waltl, direktor

Avtorji tekstov: dr. Irena Šumi, Boris Hajdinjak in Robert Waltl

Fotografije in dokumenti so iz Arhiva Sinagoge Maribor in
Arhiva Judovskega muzeja Ljubljana/JKC

Naklada: 200 kosov

Oblikovanje: Veronika Košir Firbas

Tisk: Zebra

Izdajo je sofinancirala Mestna občina Ljubljana, Služba za razvojne projekte
in investicije, Adamič Lundrovo nabrežje 2, 1000 Ljubljana.

Mestna občina
Ljubljana

Judovski kulturni center
Križevniška 3 SI-1000 Ljubljana
Slovenija / Slovenia
+386 (0)31 330 600
info@jkc.si
facebook.com/LjubljanaJewishCulturalCentre
@jccljubljana
Robert Waltl, direktor
robert.waltl@jkc.si

Judovski Kulturni Center Ljubljana
Jewish Cultural Center Ljubljana / מרכז תרבות יהודי

